

Петруньок Н. І.

АРГУМЕНТАЦІЯ ПОЛА К. ФЕЄРАБЕНДА У ДИСКУСІЯХ НАВКОЛО ПРОБЛЕМИ НЕСПІВМІРНОСТІ

У статті розглянуто контекст появи і зміст дискусій щодо поняття «неспівмірність» у постпозитивізмі. Особливу увагу приділено історико-критичному аналізу поглядів, які висловлював у цих дискусіях такий відомий представник постпозитивізму, як П. Феєрабенд.

Ключові слова: П. Феєрабенд, Т. Кун, філософія науки, неспівмірність, постпозитивізм, реалізм, релятивізм.

Мислення потребує гідних раціональних засад, однак у процесі їх обґрунтування часто розгортаються суперечки щодо раціональності як такої. В історії філософії натрапляємо на чимало різних тлумачень останньої. Полісемія поняття раціональності обумовлена широтою його застосування: від природничо-наукової й до етичної сфер. Відмінності у трактуванні цього поняття спостерігаються навіть у межах такого порівняно вузького поля досліджень, як філософія постпозитивізму. Так, скажімо, для одного з інспіраторів зародження цієї течії (Карла Поппера) раціональність – це, щонайперше, втілення критичної позиції; тоді як для його опонента й головного героя нашої статті – Пола Феєрабенда – це слідування науковому методу [3, с. 160–161]. На відміну від Феєрабенда, який критикував раціональність як таку, та іншого представника постпозитивізму Томаса Куна, який критикував Поппера за зневагу до «психології дослідження» (що передбачає врахування не лише логічних, а й етичних максимумів, зокрема й настанови критичного раціоналізму Поппера), сам Поппер був змушений визнати себе «об'єктивістом», прихильником «раціональності», оптимістом щодо пошуків «істини», тобто робив усе задля того, щоб відмежуватися від неприйнятної для нього форми раціональності – *релятивізму*. «У науці, – писав Поппер, – критичне порівняння змагальних теорій, змагальних структур завжди можливе. <...> У науці (і лише в науці) ми можемо говорити, що досягли справжнього прогресу: ми знаємо більше, ніж знали раніше» [14, с. 56–57].

Однак навіть якщо Поппер має рацію, як обґрунтувати саме знання? Тут вартий уваги досвід аналітичної філософії. Як відомо, цей «перенесений на американський ґрунт неопозитивізм Віденського гуртка» [1, с. 14] від самого початку поставив собі за мету сконструювати

за допомогою арсеналу логічних (логіко-лінгвістичних) спецзасобів універсальну штучну мову науки. Саме така мова мала стати гідним інструментом розвитку й трансляції об'єктивного знання. Відомо також, що така «професіоналізація» (і «логізація») знання призвела до певного звуження поля філософування і навіть до появи прірви між аналітичною та континентальною філософією, яку зараз – з великими труднощами – доводиться долати¹. Разом з тим, від цієї «самоізоляції» була й певна користь. Шлях обґрунтування знання, обраний аналітичною філософією, спершу породив своєрідний новий енциклопедизм – як-от проєкт «Міжнародної енциклопедії уніфікованої науки» у Чиказькому університеті [1, с. 16], а надалі призвів до появи дуже важливих філософських доробків. Варто також врахувати, що ґрунтовний логіко-математичний аналіз та скрупульозна увага до понять дали, серед іншого, свій поштовх і для так званого «історичного повороту» в американській філософії науки 1960-х рр.

Саме у зв'язку з цією трансформацією постало питання про взаємну співставність та перекладність різних (альтернативних і конкурентних) наукових теорій або дослідницьких програм – питання, яке набуло широкого розголосу як проблема неспівмірності у науці. У «Стенфордській енциклопедії філософії» щодо походження поняття «неспівмірний» говорить: «...“такий, що не має спільної міри”, походить з античної грецької математики, де означав відсутність спільної міри між величинами» [13]. Тривалий час слово «неспівмірність» фігурувало у філософській мові, але не

¹ Прикладом постаналітичних студій, спрямованих на подолання цього не лише дисциплінарного, а й ідеологічного поділу між двома традиціями, може слугувати, наприклад, «Вступ до континентальної філософії» Саймона Крічлі [4].

як специфічний термін – радше як метафора. У загальному сенсі визнання неспівмірності можна характеризувати як повагу до різних вимірів певного поняття (наприклад, довжини у математиці). З одного боку, констатація наявності у поняття різних вимірів змушує замислитися про його неперекладність і неможливість приписувати йому логічну істинність. З іншого боку, що таке істина? І чи може знання бути сформульоване у формі обґрунтованого істинного переконання (*Justified True Belief*)?

Сучасна епістемологія (особливо після формулювання у 1963 р. «проблем Гетьє») висловила низку міркувань, які підважують або й нівелюють таке обґрунтування. Про істинність як базу, на яку можна спиратися, все більше говорять або вкрай обережно (з багатьма «але»), або іронічно [15, с. 192]. Зрозуміло, йдеться не про цілковиту відмову від *раціонального способу міркування*, а про різні розуміння поняття раціональності. Однією з давно відомих спроб обмежити уявлення про істинність є конвенціоналізм: загальнозначущість і несуперечливість (а не істинність) є достатніми умовами для того, щоб працювала домовленість між вченими. За А. Пуанкаре, наприклад, такі домовленості можуть змінюватися, що не спричиняє неперекладності [6, с. 68]. Однак насправді проблема перекладу все ж таки постає, принаймні тоді, коли йдеться про виклад теорій у різних мовних системах. Цікаво з цього приводу висловився А. Макінтайр – філософ, якому вдалося потрапити з «культури історій» в «культуру теорій» (народився у Шотландії, де вивчав старовинну гельську культуру; отримав «добру філософську освіту у двох протилежних системах віри і переконань»; у сорокарічному віці переїхав до США) [1, с. 166–169]. В інтерв'ю Дж. Боррадори Макінтайр зізнався, що філософська освіта дала йому зрозуміти, як небезпечно дотримуватися протилежних поглядів, але не змогла стримати від прагми до пізнання і «непослідовності власного мислення». При цьому, працюючи з текстами Платона, перекладеними англійською та гельською, він, знайомий з обома мовними традиціями, дійшов висновку про значну відмінність і навіть суперечливість мов, що може зробити переклад неможливим. Причина для цього – «часткова неспівмірність» цих мов [1, с. 169–171].

Насправді випадків неспівмірності, помічених філософами у різних царинах, дуже багато. Проблемність перекладу (як окремих понять, так і цілих знакових систем) тут є лише базовою. У статті «Розради для спеціаліста» (“*Consolations for the*

Specialist”), опублікованій 1969 р. у збірнику “*Criticism and the Growth of Knowledge*”, Феєрабанд зауважив: «Перед нами відкриється багато шляхів, шойно ми зрозуміємо факт неспівмірності й серйозно до нього поставимось» [10, с. 229]. Оцінка змін у наукових теоріях залежить від того, чи допускаємо ми їх неспівмірність або, навпаки, заперечуємо (як це робив, наприклад, Р. Рорті, коли відмежовував «нормальний» (раціональний) епістемологічний дискурс від «посередницького» і «дилетантського» герменевтичного [5, с. 236]). Д. Девідсон узагалі вважав недоречним уявлення про таку «радикальну відмінність», як неспівмірність [17, с. XIX].

Отже, постає питання: якщо певна теорія є альтернативною до наявної і неспівмірною з нею, то чому вона має для нас значення, а головне – яке? Відповідаючи на це запитання, варто насамперед з’ясувати підстави надання теоріям статусу неспівмірних і оцінити наслідки цього. Звернемося до контексту появи поняття «неспівмірність» у сучасних філософсько-наукових дискусіях. Точкою відліку можна вважати 1962 р., коли у світ вийшли «Структура наукових революцій» Куна та «Пояснення, редукція та емпіризм» Феєрабенда. У передмові до четвертого (станом на сьогодні – останнього) видання найвідомішої праці Феєрабенда («Проти методу») Ян Хакінг зауважує: «У своїй автобіографії Феєрабанд ніколи не згадує про своє спілкування з Куном стосовно неспівмірності» [9, с. XI]. Однак, як зазначає Хакінг в іншому дослідженні (“*Representing and Intervening*”), є достатні підстави припускати, що упродовж 1960–1961 рр., перебуваючи у Каліфорнійському університеті в Берклі (США), Кун і Феєрабанд обговорювали «різні аспекти науки» [12, с. 67]. При цьому, як натякає сам Феєрабанд, чого цьому спілкуванню істотно бракувало, так це порозуміння: «...мені було важко погодитися з теорією науки, яку він (Кун. – *Н. П.*) пропонував; ще менше я був готовий прийняти загальну ідеологію, яка, як я думав, формувала основи його думки» [10, с. 197]. Разом з тим, з часом Феєрабанд визнав, що оприлюднену ним 1969 р. критику теорії Куна можна вважати «старомодною». Він визнав також, що причиною осуду навіть тих поглядів колеги, які були близькими до його власних, була його власна надмірна жага до скандальності. Таке ж пояснення він поширив і на введення у канву власного філософування одіозного терміна «анархізм» [11, с. 141–142].

Слід зазначити, однак, що попри усі відмінності й трансформації у поглядах щодо

неспівмірності, як Феєрабенд, так і Кун мали певні спільні джерела, які посприяли їх зверненню до цієї проблематики. Йдеться, зокрема, про гештальтпсихологію В. Келера. На це звертають увагу, наприклад, Е. Обрегайм у «Стенфордській енциклопедії філософії» [13] та Г. Санкі у «Науковому реалізмі й раціональності науки» [16, с. 58]). Санкі вважає, що для Феєрабендових уявлень про неспівмірність були визначальними три семантичні риси цього поняття – *змінність значення, неперекладність, змістовна непорівнюваність*. Згідно з цим дослідником, властива Феєрабенду радикалізація цих трьох аспектів неспівмірності заслуговує на критику, оскільки, радикалізуючи їх, ми губимо підстави для порозуміння і комунікації між адвокатами альтернативних теорій узагалі, а також робимо неможливим так званий «вирішальний експеримент», на якому наголошував Феєрабенд [16, с. 58–62] і який є дійсно складною й доволі суперечливою «операцією», що мусить засвідчити спроможність науковців «перемикатися» між теоріями з повним усвідомленням усієї їхньої відмінності – і щодо значення термінів, і за проблематикою.

Виходячи з зазначеного вище, спробуємо здійснити власний аналіз уявлень Феєрабенда про неспівмірність і з'ясувати, в чому ці уявлення відрізняються, а де перегукуються з ідеями Куна. Передусім, слід зазначити: немає нічого дивного в тому, що ідея неспівмірності, якщо її радикалізувати, може стати об'єктом такої ж критики, як і абсолютизація вже згаданого конвенціоналізму чи перспективізму. Останній був цікаво проінтерпретований А. Данто в процесі аналізу філософії Ф. Ніцше (у статті «Ніцше як філософ», 1965 р.): науковець (зокрема фізик) мислить так само, як і носій буденної свідомості, адже впорядковує світ, створюючи таку ж «сумнівну онтологію», як і критикована ще першими позитивістами метафізика. Це означає, що та «перспектива» і «здоровий глузд», якими ми керуємося, не дають нам змоги приписати істинність чи хибність альтернативним позиціям. Відповідно, усі наші людські істини є «неспростовними оманами людства» [2]. Для Феєрабенда такою «перспективою» є теорія. Уся наукова процедура, на його думку, є теоретично навантаженою, зокрема і твердження про спостереження. У статті «Спроба реалістичної інтерпретації досвіду» (1958 р.) він формулює «Тезу І», яка фіксує цю думку: «...інтерпретація мови спостереження (курсив наш. – Н. П.) визначається теоріями, які ми використовуємо для пояснення того, що ми спостерігаємо, і во-

на змінюється зі зміною теорій» [7, с. 31]. Отже, зміни на теоретичному рівні є глобальним перезавантаженням апарату оцінки, опису, приписування значення усьому, що ми сприймаємо.

Разом з цим, згідно з Феєрабендом, усі зміни теорій не є такими ж драматичними кроками, як революційні струси, про які пише Кун. Феєрабенд упевнений: не усі теорії, які змінюють одна одну, є неспівмірними; неспівмірність є дуже рідкісним явищем, вона *може* виникнути лише за умов реалістичної інтерпретації [10, с. 220]. Саме тому Феєрабенд називає неспівмірність «проблемою для філософів, а не для науковців» [9, с. 219]. Те, якого значення набувають ті самі терміни у різних теоріях, залежить від змісту цих теорій. На підставі цього Феєрабенд доходить висновку: твердження про спостереження не є незалежними фіксаціями «даності»². За Феєрабендом, не існує жодної семантичної відмінності між твердженнями про спостереження та твердженнями теорій: перші не лише «теоретично навантажені» (а так вважали, підкреслює Феєрабенд, крім нього, й інші «історики науки» – Ст. Тулмін, Н. Хенсон, Т. Кун), а й «цілковито теоретичні» [9, с. 219–220]. Варто зазначити також, що свої уявлення про неспівмірність Феєрабенд схарактеризував як *формальні* (на відміну від історичних у Куна) [9, с. 221]. Отже, щоб підтримувати або критикувати уявлення цього філософа про неспівмірність, необхідно з'ясувати, як саме він визначав це поняття і що дає йому підстави говорити про неспівмірність як таку.

У статті «Пояснення, редукція та емпіризм» Феєрабенд представив власну позицію щодо оцінки розвитку й зміни наукових теорій. Тут він запропонував аргументи, чому припущення «сучасних емпіриків» (автора неревольюційної «Структури науки» (1961 р.) Е. Нагеля, а також К.-Г. Гемпеля, П. Оппенгайма та ін.), з огляду на реальну наукову практику, є неправомірними. Запропонована ним критика була спрямована проти пояснення (та редукції) принципів і законів через виведення, а також на інваріантність значення «термінів спостереження» [8, с. 55]. Феєрабенд зазначає: «У межах сучасного емпіризму дискусії про перевірку та емпіричний зміст зазвичай проходять так: запитують, у який спосіб теорія пов'язана зі своїми емпіричними наслідками і якими ці наслідки є» [8, с. 71]. Це означає, що йдеться про перевірку

² Критерії спостереження він почав досліджувати ще у Відні на початку 1950-х рр. під час спілкування з В. Крафтом і вивчення «Філософських досліджень» Л. Вітгенштайна.

лише однієї теорії. Але чи усі її факти можна розкрити безпосередньо? Як приклад зворотного Феєрабенд наводить згадуваний вище «вирішальний експеримент» між «взаємно несумісними теоріями» [8, с. 72]. Відтак, філософ удається до *контекстуальної теорії значення* і наголошує, що перевіряти варто не ізольовані теорії вкупі з наслідками, які вони спричиняють, а розглядати цілу сукупність «взаємно несумісних», але «фактично адекватних» теорій [8, с. 74]. Така позиція, по-перше, викриває *догматизм* (оскільки сукупність альтернативних теорій позбавляє від страху уявити щось, окрім звичної концептуальної схеми), по-друге – сприяє розширенню інструментарію для інтерпретації й оцінки результатів теорій (а це, на думку Феєрабенда, дозволяє переходити від однієї інтерпретації до іншої та усуває потребу постійно висувати *ad hoc* гіпотези), по-третє – показує, що варіативність думок є «методологічною необхідністю для наук і, *a fortiori*, для філософії» [8, с. 74–76]. Крім того, Феєрабенд критикує впадання в інструменталізм (трактування теорій лише як технік передбачення), адже останній якщо й дає змогу впоратися з викликами, на які наштовхується ідея про «інваріантність значення», то лише на перший погляд [8, с. 82–83]. Насправді такі виклики є нездоланними – з огляду на тезу про *можливість несумісності* між теоріями, що тягне за собою модифікацію принципів і зміну значень базових термінів. Філософ бере до уваги не лише мови теорій, його критика поширюється й на буденні мови, які, на його думку, «як і розвинені теоретичні системи, були запроваджені для вираження певної теорії або точки зору, і тому вміщують у собі добре розвинену й дуже абстрактну онтологію» [8, с. 78].

Варто уваги, що контекстуальна теорія значення, обстоювана Феєрабендом, згодом зазнала серйозної критики. У спеціальному дослідженні, присвяченому раннім працям Феєрабенда, Дж. Престон змальовує ситуацію так: «Доки ми розуміємо поняття “контекст” як теоретичний контекст, контекстуальна “теорія” є прийнятною як гасло» [15, с. 29]. Відповідно, дослідник закидає Феєрабенду надмірне розширення меж контекстуальної теорії значення. Для слів буденної мови, які потрапляють у простір наукових теорій, на його думку, теоретичне значення не головне, а лише «паразитарне» [15, с. 29]. Крім того, згадану вище критику інструменталізму Престон характеризує як ознаку належності Феєрабенда до прихильників «героїчного» і «ризикованого» «глобального реалізму» [15, с. 71].

Таке надмірне загострення позицій зіграло не на користь епістемологічного анархізму, запропонованого Феєрабендом у пізніші роки. Плюралістська настанова, відстоювана останнім, на думку Престона, не виправдовує такого радикального обстоювання реалізму, адже, по-перше, прихильників плюралізму можна знайти й серед антиреалістів (Е. Мах), і, по-друге, поміркована позиція у будь-якому разі сильніша за радикальну [15, с. 72–73].

Взагалі, за свою схильність до радикалізації Феєрабенд зазнавав чи не найбільшої критики з боку колег. Окрім того, йому, як, до речі, і Куну, закидали непослідовність і недоцільність використання терміна «неспівмірність». Відповідно, їм обом довелося тримати удар критиків і змінювати свої підходи. У процесі такої заочної співпраці вони окреслили ряд засад, що дають змогу говорити про актуальність поняття неспівмірності. Хоча робили це по-різному: якщо Кун щодалі більше орієнтувався саме на сферу науки, викриваючи дрібніші випадки неспівмірності (тобто не лише в революційних зламах, а й усередині парадигм), то Феєрабенд, міркуючи про неспівмірність, трансцендував царину науки і вийшов на рівень культурно-гуманітарного аналізу [13].

Серед «доброзичливих» критиків, які, на відміну від аналітичних філософів, не заперечували доречності дискусій про неспівмірність, цікавою є позиція Хакінга. Увагу до теми неспівмірності він експлікує через призму реактуалізації реалізму. Як підкреслює цей дослідник, саме для реаліста неспівмірність є найбільш непринятною: останній прагне дійти до нових значень звичних понять (маса, довжина, електрон тощо) шляхом розуміння, тоді як адвокат неспівмірності (такий, наприклад, як Кун) стверджує, що альтернативні теорії живуть «у різних світах», тож у нього йдеться не про поступ чи розуміння, а про перемикання гештальту [12, с. 66–67]. Отже, якщо на таку раціональну засаду для аналізу наукових теорій, як співмірність, цілковито покладатися не варто, виникає кілька сценаріїв неспівмірності: зміна тематики дослідження (а не лише вдаліше вирішення проблем чи «головоломок», з якими мала справу попередня теорія); розщеплення (*dissociation*) стилів мислення (неможливість приписування наступній теорії «концептуальної схеми» попередньої, відсутність підстав говорити про істину чи хибу альтернативної теорії); неспівмірність значення у межах наукових теорій [12, с. 68–74].

Який із цих варіантів неспівмірності (і якою мірою) відстоює Феєрабенд? Оскільки, як знов і

знов демонструє історія науки, використання наукових концептів аж ніяк не є однозначним, необхідно враховувати, що порівнювати теорії насправді не завжди вдається. Для того, щоб це стало можливим, їх варто розуміти, не покладаючись на переклад. Реалістична інтерпретація, зауважує Феєрабенд, передбачає, що між альтернативними (або конкурентними) теоріями, які мають різне значення «усіх дескриптивних термінів» і послуговуються відмінними фундаментальними правилами, може виникнути неспівмірність [15, с. 112]. Відтак, говорити про «діалог» логік суперечливих теорій та їх семантичних змістів неможливо, і Феєрабенд свідомий цього. Отже, подібний підхід значно ускладнює завдання філософії науки – особливо якщо ми хочемо продовжувати говорити про прогрес і поступ у пізнанні. Послугуючись «тезою про неспівмірність», Феєрабенд навмисно загострює проблему, аби більш яскраво й наочно поставити під сумнів критичний раціоналізм і, зрештою, продемонструвати рішучішу позицію, ніж та, яку відстоював Кун.

Разом з тим, зрозуміло, що навіть за умов відсутності виключно семантичних критеріїв для вибору на користь однієї з конкурентних теорій вибір все одно здійснюється. Завдання історика науки – якомога адекватніше пояснити його підстави. Для Феєрабенда тут дуже важливим є теоретичний плюралізм. Це та методологічна засада, яка давала йому змогу викривати недоліки «критичного раціоналізму» Поппера. За Феєрабендом, визнання плюральності дає можливість зіставити різні теорії у так званому «вирішальному експерименті», хоча, наприклад, Хакінг інтерпретує Феєрабендову «тезу про неспівмір-

ність» як «розщеплення» стилів мислення, які не можна зіставляти за їх змістами або правдоподібністю. Мабуть, усвідомлюючи таку пастку, Феєрабенд доповнює принцип плюралізму теорій (а, згодом, і методологічний плюралізм) іншими настановами. Зокрема і принципом *смій-кості* теорій, який доволі природно поєднується з тезою про неспівмірність, адже суто методологічно дає змогу повертатися до попередніх теорій, якщо ті виявляють потенціал до подальшого розвитку [10, с. 204].

Якщо тепер порівняти цю позицію з підставами, які змусили говорити про неспівмірність Куна, то варто зауважити, що у останнього неспівмірність теорій від початку була пов'язана саме з революційною зміною парадигм: радикальні зміни відбуваються не часто і контрастують з «нормальною наукою». Хоча Кун і не вважав останню чимось монолітним і непомильним, він все ж уперто тримався за це (для багатьох сумнівне) поняття. Тож Феєрабенд від самого початку критикував не увагу Куна до потреби у проліферації теорій («Розради для спеціаліста») і наголошував, що «революція» навряд чи може народитися з моністичної парадигми [10, с. 206]. З часом змінювалися погляди і Куна, і Феєрабенда. Примітно, що останній усе менше вірив у можливість будь-якої стандартизації світу й гарантії успіху чи то для фізики, чи то для історії або соціології науки [9, с. 286-287]. Він наголошував на тому, що світ є принципово невизначеним й варіативним і, відповідно, не підкорюється «хімерним концептуальним схемам». Відтак, саме його уявлення про неспівмірність стають натяком на часто невловимі, але присутні у будь-якій системі прорахунки.

Список літератури

1. Американский философ : Беседы с Куайном, Дэвидсоном, Патнэмом, Нозиком, Данто, Рорти, Кейвлом, МакИнтайром, Куном / сост. Джованна Боррадори ; пер.с англ. – 2-е изд., перераб. – М. : Гнозис, 1999. – 208 с.
2. Данто А. Перспективизм [Електронний ресурс] // Ницше как философ / А. Данто. – Режим доступу: <http://www.nietzsche.ru/look/xxb/danto/?curPos=2>. – Назва з екрана.
3. Касавин И. Т. Теория познания в плену анархии : Критический анализ новейших тенденций в буржуазной философии науки / И. Т. Касавин. – М. : Политиздат, 1987. – 191 с.
4. Крічлі С. Вступ до континентальної філософії / Саймон Крічлі ; пер. з англ. В. Менжуліна. – К. : Стило, 2008. – 152 с.
5. Рорти Р. Філософія і зеркало природи / Ричард Рорти ; пер.с англ. В. В. Целищева. – Новосибірськ : Изд-во Новосибирского университета, 1997. – 320 с.
6. Ben-Menahem Y. Conventionalism / Yemima Ben-Menahem. – Cambridge : Cambridge University Press, 2006. – 330 p.
7. Feysabend P. An Attempt at a Realistic Interpretation of Experience / Paul K. Feysabend // Philosophical papers. – Vol. 1 : Realism, rationalism and scientific method. – Cambridge, New York : Cambridge University Press, 1981. – P. 17–36.
8. Feysabend P. Explanation, Reduction and Empiricism / Paul K. Feysabend // Philosophical papers. – Vol. 1 : Realism, rationalism and scientific method. – Cambridge, New York : Cambridge University Press, 1981. – P. 44–96.
9. Feysabend P. Against Method / Paul K. Feysabend ; introduced by I. Hacking. – 4th ed. – London : Verso, 2010. – 296 p.
10. Feysabend P. Consolations for the Specialist / Paul Feysabend // Criticism and the Growth of Knowledge ; ed. by I. Lakatos and A. Musgrave. – Cambridge : Cambridge University Press. – reprinted. – 2004. – P. 197–230.
11. Feysabend P. Killing time : the autobiography of Paul Feysabend / Paul K. Feysabend. – Chicago : University of Chicago Press, 1995. – 192 p.
12. Hacking I. Representing and Intervening : Introductory Topics in the Philosophy of Natural Science / Ian Hacking. – Cambridge : Cambridge University Press, 1984. – 287 p.
13. Oberheim E. The Incommensurability of Scientific Theories [Електронний ресурс] / E. Oberheim, P. Hoyningen-Huene // The Stanford Encyclopedia of Philosophy. – Режим доступу: <http://www.plato.stanford.edu/archives/spr2013/entries/incommensurability>. – Назва з екрана.

14. Popper K. Normal Science and its Dangers / Karl Popper // Criticism and the Growth of Knowledge ; ed. by I. Lakatos and A. Musgrave. – Cambridge : Cambridge University Press. – reprinted. – 2004. – P. 51–58.
15. Preston J. Feyerabend : Philosophy, Science and Society / John Preston. – Cambridge : Polity Press, 1997. – 234 p.
16. Sankey H. Scientific Realism and the Rationality of Science / Howard Sankey. – Hampshire : Ashgate Publishing Limited, 2008. – 163 p.
17. The Philosophy of Science : An Encyclopedia ; ed. by S. Sarkar and J. Pfeifer. – New York ; London : Routledge, 2006. – 965.

N. Petrunok

PAUL K. FEYERABEND'S ARGUMENTATION IN THE DISCUSSIONS ON THE PROBLEM OF INCOMMENSURABILITY

The article describes the context of introduction of the notion of incommensurability into postpositivism, and analyses discussions about it. Specific attention is given to historical and critical analysis of ideas of Paul K. Feyerabend – a famous postpositivist who took part in these discussions.

Keywords: P. Feyerabend, T. Kuhn, philosophy of science, incommensurability, postpositivism, realism, relativism.

Матеріал надійшов 11.02.2014

УДК 165.731.723:167.5

Макух Ю. Ю.

ІДЕЯ «КІНЦЯ НАУКИ» У КОНТЕКСТІ ФІЛОСОФІЇ ПОСТПОЗИТИВІЗМУ ТА СУЧАСНОГО ПРИРОДОЗНАВСТВА

У статті детально розглянуто популярну останнім часом ідею «кінця науки» крізь призму провідних тенденцій у філософії науки постпозитивізму та сучасного природознавства. З цією метою піддаються критичному аналізу різні постпозитивістські моделі раціональної реконструкції історії науки та їх методологічні засади.

Ключові слова: філософія науки, постпозитивізм, критика раціоналізму, релятивізм, скептицизм, антиутопія.

Наприкінці XIX – поч. XX ст. питання про ріст наукового знання стало одним з найгостріших у філософії науки. Значною мірою це зумовлено тим, що за тих часів відбувався бурхливий розвиток багатьох конкурентних гіпотез щодо природи таких важливих для усього природознавства феноменів, як світло, електромагнітні хвилі, елементарні частинки, простір і час тощо. Якщо в межах неопозитивізму (що став одним з панівних напрямів філософії науки в першій половині XX ст.) ще здійснювалися спроби подолати це розмаїття,

розглядаючи знання як сталу і в ідеалі незмінну догматичну структуру, то вже такий філософ наступної генерації, як Карл Поппер, всерйоз звернув увагу на історичний характер науки, її якісний (а не лише екстенсивний) ріст, а також на мінливість в межах визначеної логіки відкриття. На високому інтелектуальному рівні методологічні дискусії щодо питань, пов'язаних з оцінкою росту наукового знання, продовжились у 1960–1980 рр. у працях Томаса Куна, Імре Лакатоса, Пола Фейєрабєнда, яких прийнято називати класиками